

İHE ve Diğer Eğitim Alanları

İnsan hakları dünyası

İnsan hakları, hayatımızın her yönünü etkiler. Aslında, insan hakları ihlalleri günümüz dünya sorunlarının neredeyse hepsinin kökeninde yer alır: Şiddet, yoksulluk, küreselleşme, çevre, ekonomik eşitsizlik ve kanunsuzluk. Yerkürenin kimi bölgelerinde büyük zararlara yol açan savaşları ve çatışmaları belirtmeye gerek bile yok.

İnsan hakları tanımı ilk olarak kişisel ve siyasal alanda sınırlı kalmış olsa da günümüzde sosyal, kültürel ve ekonomik konuların da insan haklarının kapsamına girmesi gereği kabul görmektedir. Hatta günümüzde kolektif hakları ve gelecek nesilleri ilgilendiren konuları dikkate alan üçüncü kuşak haklardan söz edilmektedir. Bunlar biz eğitimcilerin çalışmaları için bir anlam taşıyor: Küreselleşme, çevre, barış ve kültürlerarası iletişim gibi konularla ilişkili eğitimler, aslında insan hakları eğitimi biçimleridir. Bunlar, insan hakları sorunlarıyla ilgilidir ve bu haklara saygı temelinde bir kültürün oluşmasında birer çaba niteliğindedir.

? Ülkenizde son 20 sene içinde insan hakları alanında ne tür temel gelişmeler cereyan etti?

Bu kılavuzda insan hakları ile bağlantısı olan konuların tamamını irdelemeye çalıştık. Bu bölümde bu konuların hepsi olmasa da bir kısmının, eğitimin diğer alanlarıyla nasıl ilişkili olduğuna bakacağız. Bu eğitim türlerinden birine ya da diğerine –gelişim eğitimi, barış eğitimi, çevre eğitimi, yurttaşlık eğitimi gibi– ilgi duyan kişilerin bu sayfalarda konuya ilişkin anlamlı sorular bulacağını düşünüyoruz.

Bir “insan hakları meselesi” nedir?

Hakların ihlal edilmesiyle ilgili soruların neredeyse tamamı bir insan hakları meselesidir. Günümüzde, uluslararası toplum tarafından insan faaliyetlerinin farklı boyutlarını içine alan farklı üç “kuşak” hak tanımlanmaktadır:

Birinci kuşak haklar (Özgürlük hakları)

Bunlar, ifade özgürlüğü hakkı, örgütlenme hakkı, yaşama hakkı, adil yargılanma hakkı, toplumda siyasi yaşama katılma hakkı gibi hakları içeren kişisel ve siyasal haklardır. Bu konular (sadece bunlarla sınırlı değildir) yurttaşlık eğitimi, siyasi eğitim/demokrasi eğitimi ya da hukuk-ilintili eğitim aracılığıyla resmi eğitim alanında geleneksel olarak ele alınmaktadır.

İkinci kuşak haklar (Eşitlik hakları)

Bunlar, elverişli yaşama standardı hakkı, çalışma hakkı, sendikaya katılma hakkı, sağlık ve eğitim hakkı gibi hakları içeren sosyal, ekonomik ve kültürel haklardır. En azından resmi eğitimde bu konular çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Örneğin bu meseleler ekonomi eğitimi kapsamında çok gerekli olduğu halde nadiren gündeme alınır. Bu konular bazen “gizli müfredat” vasıtasıyla –okullar ya da gençlik grupları tarafından yürütülen daha az resmi etkinlikler, eğitici gruplarındaki çalışmalar ya da kişisel, sosyal eğitim ve sağlık eğitimi alanlarında– ele alınır. İkinci kuşak

“Sadece bir insanın hakları tehlikeye girdiğinde, tüm insanların hakları daraltılmış demektir.”

John Kennedy

hakların, geleneksel olarak kabul edilmiş olan birinci kuşak haklar kadar yurttaşlıkla ilgili olduğu her geçen gün daha fazla kabul görmektedir ve böyle olması doğrudur.

Üçüncü kuşak haklar (Dayanışma hakları)

Bu haklar “gelişmekte olan haklar” olarak da bilinir çünkü bu haklar değerlendirme ve tanınma aşamasındadır. Bu haklar, toplumların ve halkların *kolektif* hakları anlamını taşır. Bunlara sürdürülebilir kalkınma hakkı, barış hakkı ya da sağlıklı çevre hakkı örnek olarak gösterilebilir. Özellikle bu haklarla ilgilenen eğitim alanları artmaktadır – çevre eğitimi, barış eğitimi buna örnek olarak gösterilebilir.

(Farklı kuşak hakları hakkında daha fazla bilgi **Bölüm 4**'te bulunabilir)

Grubunuzla birlikte araştırdığınız konular arasında insan hakları meseleleri var mı?

Kılavuzda değinilen konular

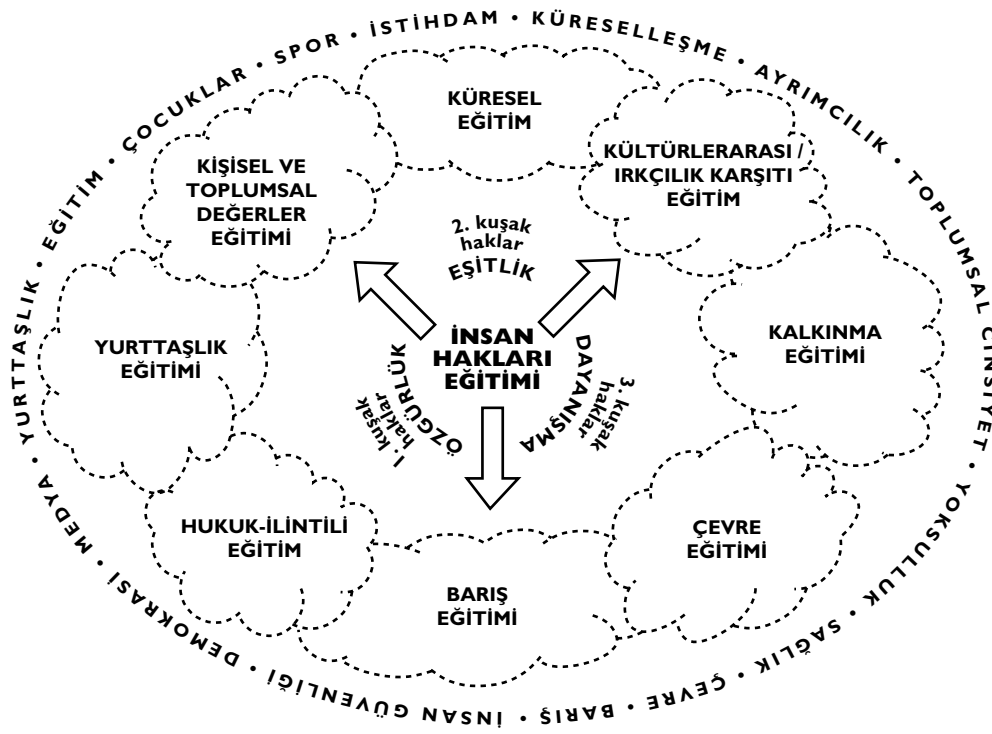
Bu kılavuz 16 ayrı insan hakları meselesi çevresinde yapılandırılmıştır. Bunların her biri bir ya da daha fazla “haklar kuşağı”nın kapsamına girmektedir.

- Genel insan hakları
- Çocuklar
- Yurttaşlık
- Demokrasi
- Ayrımcılık ve Yabancı düşmanlığı
- Eğitim
- Çevre
- Cinsiyet eşitliği
- Küreselleşme
- Sağlık
- İnsan güvenliği
- Medya
- Barış ve Şiddet
- Yoksulluk
- Sosyal haklar
- Spor

Bu konulardan herhangi biri diğerlerinden daha önemli değildir. Aslında bu konular birbirleriyle belli bir düzeyde ilişki içindedir; herhangi bir konuyu ele almak diğer bir konuya değinilmesini sağlayacaktır. Bu durum, insan haklarının *bölünemez* olması, *birbirine bağımlı* olması ve *birbirine ilişkili* olmasının doğrudan bir sonucudur: İnsan hakları birbirinden yalıtılmış bir biçimde irdelemez, çünkü çeşitli ve çok özel bir biçimde birbirleriyle ilişki içindedirler.

Aşağıdaki şema yukarıda bahsedilen bu bağımlılık durumunu açıklar. Bunun dışında aslında gösterebileceğimiz başka bazı noktalar vardır: Dışarıdaki çember rastlantısal olarak yeniden düzenlenebilir ve bağlantılar yeniden kurulabilirdi. Dış çemberdeki konular birbiriyle içiçedir, aynen merkezdeki çemberde bulunan eğitim alanlarında olduğu gibi. Birinci, ikinci ve üçüncü kuşak haklar arasındaki farklar bile çok belirgin değildir. Örneğin eğitim geleneksel anlamda ikinci kuşak haklar arasında yer alır fakat, siyasi katılım için olduğu kadar (birinci kuşak hak) sürdürülebilir kalkınma (üçüncü kuşak hak) için de gereklidir.

Bununla ilgili olarak, aşağıdaki analiz, farklı tanımlardan herhangi biri olarak görülmelidir. Bu analiz, eğitimle ilgili mevcut alanların birçoğunda geçerli olan çeşitli temaları kafamızda şekillendirmemize ve bunların birbiriyle nasıl örtüştüğünü anlamamıza yardımcı olur.

Yurттаşlık Eğitimi

Yurттаşlık eğitimi genç insanları aktif ve sorumlu yurттаşlar olarak yetiştirmeye teşvik eder. 1997 senesinde Avrupa Konseyi, Demokratik Yurттаşlık Eğitimi (DYE) projesini oluşturmuştur. Projenin Haziran 2000 raporu yurттаşlıkta *sosyal adalet ve hakların eşitliğinin* önemini vurgulamaktadır. T.H. Marshall, *Citizenship and Social Class (Yurттаşlık ve Sosyal Sınıf)* (Cambridge University Press, 1950) adlı kitabında yurттаşlığın ancak üç temel hak türüne erişimi güvence altına aldığı takdirde etkili olabileceğini öne sürmüştür. Yurттаşlığın üç önemli ögesi şu şekilde tanımlanmaktadır:

- bireysel özgürlükle ilgili hakları içeren *sivil öge*;
- siyasi gücün kullanımını ve parlamenter kurumlarda oy kullanma ve bunlara katılım hakkını ifade eden *siyasal öge*;
- yaşama standardı hakkına ve eğitim, sağlık hizmetleri, konut ve asgari düzeyde gelire eşit düzeyde erişim haklarıyla ilgili *sosyal öge*.

Kişisel ve Sosyal Eğitim

Birçok ülkede, bireyin toplumdaki rolünü dikkate alan ve ileride karşılaşacakları kişisel zorluklara hazırlamalarında gençlere yardımcı olan eğitim biçimleri mevcuttur. Bu konu yurттаşlık eğitimi ile ortak öğeler taşıyabilir. Ancak bu eğitim alanı bireyin boş vakitleriyle ilgili konuları da içerebilir; örneğin spor, kulüpler ve dernekler, müzik, sanat ya da diğer kültürel etkinlikler. Bu tür bir eğitim kişisel ilişkileri de kapsamına almalıdır. İnsan hakları bu konulara iki farklı temel nedenle girer: Birincisi, kişisel gelişim ve kişisel ilişkiler insan hakları değerleri tarafından yönlendirilmesi gereken ahlaki ve toplumsal unsurlar barındırır; ikincisi, kültürel hayata katılım hakkı İHEB'de ve diğer uluslararası andlaşmalarda tanınmıştır. Sizle çalışan genç insanlar bu hakları talep ediyor olsa bile dünyanın herhangi bir yerinde bunu yapamayan genç insanlar bulunmaktadır.

"Herkes, topluluğun kültürel yaşamına serbestçe katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel ilerlemeleri ve bunun getirdiği yararları paylaşma hakkına sahiptir."

İHEB, Madde 27

“Günümüzün en büyük belası kayıtsızlıktır. Bu tür adaletsizlikleri bilmek ve harekete geçmemek bunları kabul etmek anlamına gelir. Dünya artık iyice küçüldü. Başka ülkelerde olup bitenler bizi de etkilemektedir.”

Elie Wiesel

Değerler Eğitimi / Ahlak Eğitimi

Değerler eğitimi farklı ülkelerin okul müfredatlarının ortak konularından biridir fakat bu konu çoğunlukla insanların zihninde iki temel kaygının oluşmasına sebep olur: Böyle bir eğitim hangi değerleri vermelidir ve bu değerlerin sadece kendi kültürümüze özgü olmadığından nasıl emin olabiliriz? Bunlar, eğitimin bu dalyyla ilgili kişilerin karşılaştığı ortak sorunlardır ve insan hakları bu sorunlarla başa çıkmak için uygun bir araç sağlar. İnsan hakları, sadece başlıca dinlerin ve kültürlerin ortak değerlerini temel almaz, aynı zamanda dünya üzerindeki neredeyse tüm ülkeler tarafından evrensel olarak kabul edilir. Bir kişi, insan hakları değerlerini öğrettiği için eleştirilemez!

Küresel Eğitim

Küreselleşme birçok genç kişinin zihnini en fazla kurcalayan konulardan biridir; bu yüzden bu konuyu kılavuzda ayrıca ele alınan konulara dahil ettik. Küresel eğitimin genel başlıkları dünya çapındaki farklı varoluş biçimleri ve davranış modellerini değerlendiren çalışmaları kapsama alır. Küresel eğitim bireyin bulunduğu yere yalnızca o kişinin içinde bulunduğu toplum ya da topluluk çerçevesinden değil, bir bütün olarak dünya çerçevesinden bakar; küresel eğitim bu açıdan bakıldığında önemlidir. Bu eğitim, insan hakları ile ilgili bir dizi soru yöneltmek için kullanılabilir, aynı zamanda, dünyanın farklı noktalarında gerçekleştirilen hak ihlallerine karşı insanların gözlerini açmalarını sağlar. Küresel eğitim, genç insanların kendi eylemlerinin sonuçlarını değerlendirmelerini ve bireysel sorumluluklarının farkına varmalarını mümkün kılar.

Kâr amacı gütmeyen bir Birleşmiş Milletler Hükümet Dışı Örgütü olan Küresel Eğitim Enstitüsü (*The Institute of Global Education*) 1984 yılında Dünya Barış Üniversitesi (*World Peace University*) olarak kurulmuştur. Enstitü, asli amacını “barışın ve gıda yeterliliğinin bir yaşam şekli olduğu, çevresel sorumluluğun varolduğu, sosyal adaletin hüküm sürdüğü ve bir bireyin topluluk içinde kendini geliştirmesi için en üst düzeyde işbirliği ortamının sağlandığı bir dünyanın birlikte yaratılmasına yardımcı olmak” olarak açıklamıştır.

Kültürlerarası Eğitim

Kültürlerarası eğitimle küresel eğitim arasında doğal bir bağ vardır; bu bağ farklı kültürler, toplumlar ve sosyal gruplarla nasıl etkileştiklerimizle ilgilidir. Günümüzde tüm toplumlar, çokkültürlülük ve kültürel çeşitliliğin artmasıyla karakterize edilmektedirler. Bu durum da, azınlık haklarının tanınmasını ve bu haklara saygı gösterilmesini daha da önemli hale getirmektedir. Günümüzde, ulusal toplumların kültürel açıdan homojen varlıklar olduklarına ilişkin eski kavrayışları yeniden değerlendirmeye zorlanmaktayız: İkili Avrupa entegrasyonu süreci ve farklı dünya bölgeleri arasında yaşanan ve artmakta olan karşılıklı ekonomik ve sosyal bağımlılık durumu bu tür kalıpların geçerliliğini yitirmesine neden olmaktadır. Göçün yaşanmadığı dünya bölgelerinde bile yaşanan çatışmaların nedeni, çoğunlukla bir topluluk içinde yaşayan farklı halklar arasındaki anlayış yetersizliği ya da yaşam tarzlarının uyumsuzmasıdır. Kuzey İrlanda’daki, eski Yugoslavya’daki ve Kafkasya’nın çeşitli yerlerindeki çatışmalar diğer kültürlerle karşı saygılı olma ve onlarla yaşama becerisinin olmamasından kaynaklanan sorunların üzücü örnekleridir.

Kültürlerarası eğitim; aynı zamanda ırkçılık, ırk ayrımcılığı ve hoşgörüsüzlük gibi modern olguları ele almak için de etkin bir yöntemdir.

Avrupa Konseyi Gençlik ve Spor Direktörlüğü, özellikle Avrupa Gençlik Merkezleri ve Vakfı aracılığıyla kültürlerarası eğitim alanında önemli çabalar sarfetmektedir. Irkçılık, yabancı düşmanlığı, Yahudi düşmanlığı ve hoşgörüsüzlüğe karşı yürütülen “Herkes Farklı Herkes Eşit” kam-

Hepsi farklı ama birbirine karşı kayıtsız değil!

panyası, azınlık gruplarını hedef alan ırkçı düşmanlık ve hoşgörüsüzlük vakalarının artmaya başlaması üzerine oluşturulmuştur. Kampanya “insanları biraraya getirerek hoşgörüsüzlüğün tüm şekillerine karşı verilen mücadeleye ivme kazandırmak” amacını gütmektedir.

“Herkes Farklı Herkes Eşit” eğitim paketi, gençlik hizmeti alanında çalışanların (*youth worker*) ve eğitimcilerin bu kampanyaya destek vermesine yardımcı olmak için üretilmiştir. Kültürlerarası eğitim için iki ana yönelim belirlenmiştir:

- eşitsizlik, adaletsizlik, ırkçılık, kalıp yargılar ve önyargıların farkına varmaları için genç insanların kapasitelerini geliştirmek, ve
- toplum içinde bu gibi durumlarla karşılaştıklarında mücadele etmelerini ve durumu değiştirmelerini sağlayacak bilgi ve becerileri onlara aktarmak.

Kültürlerarası eğitimin bu amaç ve ilkelerine *kültürlerarası öğrenme* aracılığıyla önerilen çeşitli yöntemlerle de ulaşılmaya çalışılmıştır. (Kültürlerarası öğrenme, yaygın eğitimde ve Avrupa gençlik çalışmalarında yaygın olarak kullanılan bir terimdir.)

İrkçilik karşıtı eğitim

İrkçilik karşıtı eğitimin çıkış noktası, tüm yurttaşların eşitlik hakkına ve adalete sahip olduğu, çokkültürlü ve demokratik bir toplumda yaşadığı iddiasıdır. İrkçilik karşıtı eğitim, bununla birlikte her modern toplumda varolan ırkçılığın ve ırkçı tutumların varlığını tanır ve bu tutumun gençler, özellikle de belirli azınlıklar ile ilişkili olanlar üstünde yaratabileceği olumsuz etkiyi de dikkate alır – bu, öğrencilerin hem eğitim süreçlerinde olumsuz bir yaşantı geçirmeleri anlamında hem de okul sonrası yaşamlarında fırsatlarının daralması anlamında sözkonusu olur. İrkçilik karşıtı eğitim bireysel ve kurumsal boyuttaki ırkçı davranışları, dili ve uygulamaları ele alır; modern toplumda ırkçılığın olumsuz sonuçlar doğuran etkileri hakkında genel bilinçlenmeyi artırmaya çalışır. Bu eğitim, tüm yurttaşların haklarına saygı duyulan ve bu hakların korunduğu çok-ırklı bireylerin birbirlerine bağımlı olduğu bir toplumun yaratılmasına yardımcı olmayı amaçlar.

Kalkınma Eğitimi

Kalkınma eğitiminin küresel eğitimle güçlü bağları vardır, fakat kalkınma eğitimi üçüncü kuşak haklara –sürdürülebilir kalkınma, sağlıklı çevre hakkı ve barış gibi– yoğunlaşır. Kalkınma eğitimi farklı toplumlar arasındaki *etkileşim* ve kalkınma yöntemleri ile ilgili konulara öncelik verir; bu yüzden şemada kültürlerarası eğitim ile bir bağlantı kurduk. Kalkınma eğitimi, dünyayı kendi içinde karmaşık bağlara sahip bir bütün olarak ele aldığı için bütüncüldür ve gelecek odaklıdır.

Kalkınma Eğitimi Derneği (*Development Education Association*) bu alanda yaklaşık 10 senedir çalışan, Britanya merkezli bir örgüttür. Bu örgüt yaşamboyu eğitim olarak algıladığı kalkınma eğitimini şu şekilde tanımlar:

- Kuzeyin “gelişmiş” ülkeleriyle Güneyin “gelişmekte olan” ülkelerinde yaşayan insanlar arasındaki bağlantıyı araştırır; insanların kendi hayatlarıyla ve dünyadaki farklı insanların hayatları arasındaki ilişkiyi anlamalarını sağlar
- hayatlarımızı şekillendiren ekonomik, sosyal, siyasi ve çevresel güçler hakkındaki anlayışın gelişmesini sağlar
- değişimi mümkün kılmak ve kendi hayatlarını kontrol altına almak üzere eyleme geçen insanların birlikte çalışmasını sağlayan becerileri, tavırları ve değerleri geliştirir.

“Kültürlerarası eğitim, karşılıklı ilişkilerin oluşmasına ve bu ilişkilerin gelişmesindeki engellerin ortadan kaldırılmasına izin veren süreçleri önerir.”

“Herkes Farklı – Herkes Eşit” Eğitim Paketi

“Eğitim, bireyin zihinsel ve duygusal gelişimini uygun bir şekilde ilerletmelidir. Eğitim, sosyal sorumluluğu ve toplumdaki en az ayrıcalığa sahip gruplarla dayanışma duygularını geliştirmeli ve günlük yaşam içinde eşitlik ilkelerinin hayata geçirilmesini sağlamalıdır.”

İnsan hakları ve temel özgürlüklerle ilgili uluslararası anlayış, işbirliği ve barış için eğitim ile ilgili UNESCO Tavsiye Kararı

Çevre Eğitimi

Sürdürülebilir kalkınma için yöntem arayışları, kalkınma eğitiminin kilit amaçlarından birini oluşturur ve bu arayış, çevrenin gelecekteki durumu ile ilgili sorunlara da doğal olarak yönelir. Bu perspektiften bakıldığında amaçlanan yüksek ekonomik kalkınma düzeyi –özellikle gelişmekte olan ülkelerde– insanlığa ve doğal çevreye maliyeti ile denge içinde olmalıdır. Çevre eğitimi bu soruları kamuoyunun ilgisine sunar ve dünyanın doğal kaynaklarının daha büyük bir dikkat ve özenle korunmasını teşvik eder.

Bu konu aynı zamanda insan hakları sorunlarıyla da bağlantılıdır. İnsan yaşamı sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreye bağımlı hale geldiği için, yerkürenin dörtbir yanındaki insanların ve gelecek nesillerin insan hakları üzerine düşünmek, çevresel konuların ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Hatta günümüzde bazı kişiler diğerlerinden ayrı tutulacak bir çevresel insan hakkının resmi olarak tanınmasına duyulan ihtiyaçtan söz etmektedirler.

Bariş Eğitimi

Dünyamızın doğal kaynakları adil bir şekilde bölüşülmemiş durumdadır. Doğal kaynaklar, farklı bireyler ve toplumlar arasında meydana gelen şiddete dayalı çatışmaların nedenlerinden biri olmuştur ve şüphesiz olmaya devam edecektir. Şiddete dayalı çatışmaların maalesef daha birçok sebebi vardır. Bariş eğitimleri dünyada süregiden bazı çatışmaları çözmek için yerkürenin kaynaklarının daha eşit ve daha duyarlı yöntemlerle paylaşılmasını istiyor olabilirler; ancak bariş eğitimlerinin ilgilendikleri asıl nokta, çatışmanın kendisi ve özellikle yapısal sebepleridir. Bariş eğitimi, savaşın yokluğu kavramından öteye gider: Bariş ancak adalet arayışıyla ve sömürü ve adaletsizlik yapılarının anlaşılmasıyla ele alınabilir.

Çok az sayıda insan bariş eğitimine olan gereksinim konusunda ikna edilmeye ihtiyaç duyar – çatışmanın daha iyi anlaşılması için, çatışmayı daha az muhtemel kılacak insanlar arası saygı için, tehlike arzeden durumların bariş dolu ortamlara dönüşmesini sağlayacak becerilerin gelişmesi için bariş eğitimi gereklidir. Dünyamızın şuna ihtiyacı vardır: Herkes için gerçek bir yaşam hakkı, herkese karşı –hata yapmış olanlara bile– gerçek bir saygı. Hoşgörü ve kültürlerarası anlayış eğitimi ve temel insan haklarının evrensel ve kendine has doğasını içselleştirmiş bir eğitim bu amaç doğrultusunda önemli bir rota olacaktır.

2001-2010 dönemi Dünya Çocukları için Bariş Kültürü ve Şiddet Karşıtlığı Uluslararası On Yıllı (UN Doc A/RES/53/25) olarak ilân edilmiştir. UNESCO desteğiyle kurulan Uluslararası Bariş Araştırmaları Derneği (*The International Peace Research Association*) bünyesinde bariş kültürünü geliştirmek amacıyla çalışan eğitimcileri biraraya getiren bir Bariş Eğitimi Komisyonu bulunmaktadır.

Hukuk-İlntili Eğitim

Bu, belki de şu ana kadar tartıştığımız farklı eğitim dalları arasında en “resmi” olanıdır. Ancak hukuk-ilintili eğitim sadece mevcut yasaları öğrenmek demek değildir. Hukuk-ilintili eğitim aynı zamanda uluslararası insan hakları anlaşmalarında tanımlanan hukukun üstünlüğü ve adaletin temel ilkelerine saygının geliştirilmesi içindir.

Hukuk-ilintili eğitim ve insan hakları arasındaki bağlantı iki farklı düzeyde kurulabilir: Birincisi, bireyi adil olmayan yargılamadan koruyan “yasal” haklar düzeyinde, ikincisi uluslararası hukuk düzeyinde. BM kuruluşları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve diğer bölgesel yapılar insan haklarımızı korumak için kurulmuş hukuki kurumlardır. Bu amaç doğrultusunda etkili olmaları için onlar hakkında bilgi sahibi olmalı ve bu yapıları kullanmayı bilmeliyiz; çünkü onlar bizi arayıp bulmaz.

“Barişe giden yol yoktur.
Bariş yoldur.”

M. K. Gandhi